

В. А. Чемерис

Програмні підходи стратегічного розвитку сільських територій: досвід країн Вишеградської групи та Митного союзу

У дослідженні аналізується та оцінюється досвід реалізації стратегій регіонального розвитку сільських територій на прикладі країн ЄС та Митного союзу. Обґрунтовано стратегічні напрями, які необхідно враховувати при розробці стратегій регіонального розвитку сільських територій України.

Ключові слова: регіон, ресурсний потенціал, стратегія розвитку, сільські території, синергія розвитку.

Стратегія регіонального розвитку визначає пріоритетність середньо- та довгострокових капітальних вкладень з метою реалізації конкурентних переваг. Незважаючи на те, що ресурсний потенціал регіонів України істотно відрізняється, реалізація конкурентних переваг у глобалізованій інформаційно-мережевій економіці знань вимагає щонайменше дотримання принципів системності, наукової обґрунтованості і стратегічного програмного розвитку. Стратегії регіонального розвитку в Україні приймалися на виконання Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (2006 р.) [1], як правило розраховані на період до 2015 р. Однією з перших в Україні на початку 2007 р. була затверджена Стратегія розвитку Львівщини до 2015 р. [2], при розробці методології якої враховували міжнародний досвід через підтримку консультативних програм з Канади та Великобританії.

Стратегічно орієнтований розвиток сільських територій розглядається як визначальний для забезпечення сталого розвитку в наукових працях М. Хвесика, В. Кравціва, В. Борщевського, Ю. Губені, І. Ушачова, Л. Абалкіна, О. Могильного та інших зарубіжних і вітчизняних науковців. Водночас, світовий досвід вимагає врахування при розробці стратегії специфіки національної інституційної системи, доволі високого рівня корупції, бюджетних обмежень, складного демографічного стану і сукупності інших факторів, що впливають на реалізацію стратегії розвитку сільських територій конкретного регіону.

Мета дослідження полягає в аналізі досвіду реалізації стратегій розвитку сільських територій в країнах Вишеградської четвірки та

© В. А. Чемерис, 2013.

країнах Митного союзу з метою оцінки фактичного впливу на розвиток сільських територій та підприємництва на регіональному рівні.

В умовах глобалізації, реалізація потенціалу аграрного сектора значною мірою залежить від розвитку наукомістких виробництв вищих технологічних укладів. Проте в Україні за 2002-2010 рр. спостерігається тенденція, коли у структурі промислового виробництва частка продукції галузей вищих технологічних укладів скоротилася з 3,5 % до 1,9 %. Дана обставина істотно вплинула на технологічний потенціал аграрного сектора, зумовивши поступову депопуляцію. Якщо у 1991 р. сільські населені пункти України з кількістю населення до 1000 осіб становили 20,1% від їх загальної кількості, то вже в 2010 р. їх кількість збільшилася до 24,6 %. При цьому, на західних регіонах України через неконтрольовану міграцію їх кількість збільшилася ще суттєвіше. Саме тому важливу увагу в дослідженні автори приділили аналізу практики країн ЄС та Митного союзу, що можуть відрізнятись концептуально вже на етапі формування стратегії регіонального розвитку сільських територій і на практичних аспектах реалізації, які впливають на конкурентоспроможність підприємств.

Під розвитком економіки, на думку науковців [3], необхідно розуміти її стале функціонування, характеристики якого зумовлені впливом комплексу соціально-економічних та інших факторів ендегенного та екзогенного спрямування [3? с. 5]. Розвиток регіону як економічної системи, на думку В. Василенка, слід розуміти через зміну параметрів раціонального розміщення, територіальної організації продуктивних сил або окремих елементів виробничих підсистем [4, с. 14]. Водночас, на думку британського науковця І. Валлерстайна, єдиною соціальною реальністю є «соціальні системи» [5].

Альтернативні стратегії розвитку до 2030 р., які розроблені аналітичними структурами при уряді США [6], визначають чотири альтернативні напрями економічного і соціального розвитку, кожен з яких передбачає необхідність посилення суспільної внутрішньої згуртованості і впливу мережевих організацій на поширення технологій, в тому числі рівня універсальності стратегій розвитку національних економік за умов посилення ресурсних обмежень. З точки зору В. Кравціва, оптимальний варіант стратегії формує механізм економічного розвитку регіону, зокрема зайнятості, концентруючи кошти державного та місцевого бюджетів і міжнародної допомоги на вирішенні соціальних, екологічних та інфраструктурних рішень [7, с. 8].

Спершу проаналізуємо досвід формування і реалізації стратегій розвитку сільських територій на прикладі країн ЄС. При аналізі досвіду

ЄС автори особливу увагу звернули на досвід країн Вишеградської четвірки до складу якої входять Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина. Перелічені країни Вишеградської четвірки почали досвід економічних перетворень практично водночас з Україною.

Пріоритетні напрями Програми розвитку сільських територій Польщі PROW 2007-2013 згруповано в чотири операційні програми [8]:

- підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства;
- захист навколишнього середовища сільських територій;
- якість життя в сільській місцевості;
- локальні стратегії розвитку програми «Лідер».

В рамках реалізації програми розвитку сільських територій Польщі PROW 2007-2013 рр. з початкового періоду до березня 2013 р. бенефіціарами одержано 43,7 млрд. злотих, в тому числі 33,0 млрд. злотих за рахунок бюджетних фондів ЄС. Програми розвитку сільських територій одержують спільне фінансування національного уряду та Європейського фонду розвитку сільського господарства та сільських територій (European Agricultural Fund for Rural Development). В межах запропонованих для реалізації в кожній з країн ЄС на 7-річний період проектів формується розподіл бюджетних ресурсів ЄС на квотній основі. Сутність даного підходу полягає в тому, що вища сумарна вартість проектів розвитку сільських територій, запропонованих для реалізації у 7-річний період вимагає резервування визначеної частки фінансових ресурсів для їх втілення з національного бюджету.

Зауважимо, що для Польщі, як і для ЄС загалом, характерна нерівномірність фінансової підтримки фермерських господарств. У 2011 р. 955 тис. фермерських господарств Польщі або 71 % від їх загальної кількості одержували фінансову підтримку менше 2 тис. євро на місяць, загалом одержавши лише 25 % всієї фінансової підтримки аграрного сектора республіки. Водночас ці фермерські господарства обробляли 3,7 млн. га землі, що становить 27 % загальної площі сільськогосподарських угідь Польщі. Лише на програму підтримки молодих фермерів в Польщі з 2007 р. по березень 2013 р. витрачено 1,6 млрд. зл. для підтримки 29 тис. молодих фермерів.

Детальна інформація про результати реалізації Програми розвитку сільських територій Польщі в 2007-2013 рр. наведено в табл. 1.

Розвиток аграрного сектора Польщі дозволив, використовуючи механізми підтримки ЄС, збільшити експорт аграрної продукції у 2012 р. до 17,5 млрд. євро, забезпечивши позитивне сальдо платіжного балансу по аграрній продукції у розмірі 4,1 млрд. євро. Слід зазначити, що

Таблиця 1

Реалізація програми розвитку сільських територій Польщі
(PROW 2007-2013) (2007 р. – 31 березня 2013 р.)

Напрямок програми	Запланований обсяг фінансування (млн. євро)	Використаний ліміт фінансування проєктів програми Європейським фондом розвитку сільського господарства та сільських територій (EAFRD), %
Підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства	7460,3	67,8
Захист навколишнього середовища сільських територій;	5337,1	69,5
Якість життя в сільській місцевості	3568,5	45,0
Локальні стратегії розвитку програми «Лідер»	787,5	30,2
Технічна допомога	266,6	41,5
Разом	17420,1	61,6

Складено на основі даних: Informacja dotyczaca programu rozwoju obszarow wiejskich na lata 2007-2013 // PROWiesci. – 2013. – № 2. – S. 13.

приватний бізнес країн Західної Європи з початку XXI ст. фактично не створив великої кількості робочих місць, зокрема для молоді. Фінансова підтримка програми LIDER за 2007-2013 рр. в ЄС фактично підтримала розвиток людського капіталу в сільських територіях країн Східної Європи, що приєдналися до співтовариства з 2004 р.

Програма розвитку сільських територій Чеської Республіки на 2007-2013 рр. передбачала фінансове забезпечення у 3,6 млрд. євро, з яких 2,8 млрд. євро за рахунок засобів Європейського фонду розвитку сільських територій (European Agricultural Fund for Rural Development).

В Угорщині розвиток сільських територій здійснюється у відповідності з Програмою розвитку сільських територій Нової Угорщини (New Hungary Rural Development Program) [9]. Успішна реалізація зазначеної стратегії важлива для Угорщини в якій 88 % площі віднесено до сільських територій і проживає 47 % населення.

Стратегії регіонального розвитку в країнах ЄС вплинули на конкурентоспроможність національних економік країн Вишеградської чет-

Таблиця 2

Конкурентоспроможність країн Вишеградської групи та України у рейтингу
Doing Business 2012-2013 рр.

Показник	Польща		Угорщина		Чехія		Словаччина		Україна	
	ДВ 2012	ДВ 2013	ДВ 2012	ДВ 2013	ДВ 2012	ДВ 2013	ДВ 2012	ДВ 2013	ДВ 2012	ДВ 2013
Загальний рейтинг	74	55	49	54	67	65	46	46	152	137
Реєстрація підприємств	129	124	39	52	136	140	78	83	116	50
Отримання дозволів на будівництво	147	161	53	52	76	74	48	46	182	183
Під'єднання до електромереж	130	137	106	109	141	143	101	100	170	166
Реєстрація власності	97	62	41	43	33	27	8	8	168	149
Кредитування	4	4	52	53	52	53	23	23	23	23
Захист інвесторів	46	49	124	128	98	100	114	117	114	117
Оподаткування	124	114	117	118	120	120	126	100	183	165
Міжнародна торгівля	49	50	77	73	71	68	100	98	144	145
Забезпечення виконання угод	84	56	18	16	76	79	70	69	44	42
Процедура банкрутства	91	37	67	70	34	34	36	38	158	157

Складено на основі даних рейтингу DoingBusiness-2012 та DoingBusiness-2013. – Режим доступу:<http://doingbusiness.org/data/exploreconomies/>.

вірки. Згідно результатів оцінки міжнародного рейтингу DoingBusiness, який формує Світовий банк та Міжнародна фінансова корпорація, умови для ведення підприємницької діяльності в країнах ЄС кращі порівняно з Україною. В табл. 2 наведене порівняння України з країнами

Вишеградської групи стосовно умов ведення бізнесу на основі рейтингу DoingBusiness у 2012-2013 рр.

Навіть побіжний аналіз даних табл. 2 свідчить, що країни Вишеградської групи значно успішніші з питань оподаткування, реєстрації власності і виконання міжнародних угод, незважаючи на загальне погіршення економічної ситуації в ЄС і збільшення безробіття.

Програмним документом, що визначає стратегію розвитку аграрного сектора Росії є Концепція довгострокового соціально-економічного розвитку Російської Федерації на період до 2020 року [10]. На основі програмних цілей концепції прийнято Концепцію сталого розвитку сільських територій Російської Федерації на період до 2020 року, основні положення якої покладено у Державну програму розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції на 2013-2020 рр. [11]. У відповідності до останнього документа розроблено ряд федеральних цільових програм, що передбачають цільові показники до 2020 р. Зокрема, на програми підтримки розвитку підприємництва в аграрному секторі Росії заплановано асигнування 99,4 млрд. руб., зокрема через проекти ВАТ «Россельхозбанк» та ВАТ «Росагролізінг». На період 2013-2015 рр. щорічні бюджетні видатки за напрямом підтримки підприємництва будуть становити 9,0 млрд. руб., а згодом зростатимуть.

Федеральна цільова програма «Сталий розвиток сільських територій на 2014–2017 рр. і на період до 2020 року» передбачає спрямування 90,4 млрд. руб. федерального бюджету та 134,5 млрд. руб. суб'єктів на проекти розвитку сільських територій, сільської місцевості, зокрема через грантову підтримку 775 місцевих ініціатив і створення передумов для щорічної підтримки створення 1700 фермерських господарств у 2013–2016 рр.

В Білорусі стратегічні перспективи розвитку аграрного сектора визначаються в Державній програмі сталого розвитку села на 2011–2015 рр. [12], тобто передбачене середньострокове планування.

В Казахстані нормативно-правовим актом, що визначає перспективну стратегію розвитку АПК є Програма розвитку агропромислового комплексу Республіки Казахстан на 2013-2020 рр. «Агробізнес-2020». В програмі передбачено введення в господарський оборот до 2020 р. 6,8 млн. га сільськогосподарських угідь і збільшення державної підтримки за рахунок субсидування виробництва сільськогосподарської продукції у 4,5 разу з урахуванням дії в межах Митного союзу та перспективним членством у СОТ [13]. На реалізацію програми розвитку агропромислового

комплексу «Агробізнес-2020» в Казахстану до 2020 року передбачено 2 трлн. 851 млрд. тенге (1 дол. США = 150,07 тенге).

Програми розвитку аграрного сектора в пострадянських країнах в основному орієнтовані на механізм надання бюджетної підтримки для розвитку інфраструктури в сільській місцевості та підприємництва, підвищення продуктивності в галузях та впровадженню проектів енергоефективності. Слід зазначити, що в галузі молочного скотарства країни Митного союзу істотно відрізняються за середньою продуктивністю поголів'я корів порівняно з розвиненими країнами (табл. 3).

Проаналізуємо динаміку виробництва молока на одну особу в країнах Митного союзу та Україні в 2005-2011 рр. (табл. 4).

Наведені в табл. 4 дані свідчать про існуючу тенденцію до системного занепаду молочного скотарства, що особливо помітно в Росії та Україні. На думку академіка НАН України Б. Й. Пасхавера, втрата значної частини аграрного ресурсного потенціалу не була причиною, а стала наслідком скорочення виробництва в агропродовольчому комплексі України [14, с. 58]. За оцінкою автора [15] вартість людського капіталу в галузях сільського господарств в 2001–2010 рр. зменшилася на 26,7 % до 379,2 млрд. грн. Природно-ресурсний потенціал України традиційно вважася і залишається сприятливий для розвитку галузі, яка створює найбільшу кількість робочих місць і забезпечує зайнятість населення в сільській місцевості країн ЄС.

Таблиця 3

Середній надій молока на одну корову в окремих країнах світу в 2011-2012 рр.

Країна	Середня річна продуктивність (т / рік)	Перевищення порівняно з Україною (%)
США	8,6	200,0
Німеччина	6,7	155,8
Фінляндія	8,3	193,0
Канада	7,8	181,3
Польща	4,8	111,6
Росія*	5,0	116,2
Білорусь	4,7	109,3
Казахстан	2,2	-
Україна	4,3	-

Примітка: * середня продуктивність в сільськогосподарських підприємствах.

Складено і розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Таблиця 4

Виробництво молока в розрахунку на одну особу
в країнах Митного союзу та Україні

Країна	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2011 р. до 2000 р., %
Білорусь	450	587	653	692	698	687	152,6
Казахстан	251	314	332	333	330	316	125,8
Росія	222	217	228	230	223	221	99,5
Україна	257	291	254	252	245	243	94,5

Складено на основі даних: Україна та країни СНД 2011: стат. збірник / відп. за вип. О. А. Вишнеvsька – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 55.

Проте відсутність системного підходу в реалізації стратегії регіонального розвитку в Україні зумовила не лише поглиблення проблем в окремих галузях, зокрема молочному скотарстві, а спричинила загальний низький рейтинг конкурентоспроможності при міжнародному порівнянні (табл. 5).

Автори дослідження, присвяченому аналізу конкурентоспроможності економік України, Росії та Білорусі [16] підтверджують висновки, що коли потік ресурсів стає менший за необхідний для самоорганізації економічних систем в точці біфуркації, то система починає руйнуватися не поступово, а хвилеподібно [16, с. 15]. Глибина переробки сільськогосподарської продукції сприяє появі більшої кількості самоорганізованих структур. Складна система орієнтована на мінімізацію втрат у випадку руйнування системи зумовлює домінування сировинного експорту аграрної продукції з України, Росії та Казахстану. Незважаючи на потужний економічний потенціал зазначених вище країн бюджетні інвестиції у розвиток сільських територій лише тимчасово втримали їх повну деградацію, проте так і не орієнтували на розвиток. Вертикальна інтеграція виробництва і переробки сільськогосподарської продукції в Білорусі робить виробничу систему дещо стійкішою і сприяє загалом подальшим інвестиціям у розвиток інфраструктури сільських територій.

Відсутність системної підтримки розвитку сільських територій в Україні, на відміну від аналізованих країн зумовлює посилення трудової міграції. Пріоритети задекларовані у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. [17] фактично виконуються лише в напрямі розширеного відтворення в галузях орієнтованих на виробництво зернових та олійних культур. При цьому фактично не досягнуто задекларовані в програмі цільові показники щодо матеріального забезпечення та соціального захисту населення в сільській місцевості

Таблиця 5

Конкурентоспроможність країн-членів Митного союзу та України у рейтингу DoingBusiness 2012-2013 pp.

Показник	Росія		Білорусь		Казахстан		Україна	
	DB 2012	DB 2013	DB 2012	DB 2013	DB 2012	DB 2013	DB 2012	DB 2013
Загальний рейтинг	118	112	60	58	56	49	152	137
Ресстрація підприємств	105	101	9	9	55	25	116	50
Отримання дозволів на будівництво	180	178	42	30	150	155	182	183
Під'єднання до електромереж	184	184	173	171	81	80	170	166
Ресстрація власності	45	46	3	3	28	28	168	149
Кредитування	97	104	97	104	97	83	23	23
Захист інвесторів	114	117	79	82	10	10	114	117
Оподаткування	94	64	158	129	16	17	183	165
Міжнародна торгівля	161	162	154	151	178	182	144	145
Забезпечення виконання угод	12	11	14	13	28	28	44	42
Процедура банкрутства	61	53	42	56	55	55	158	157

Складено на основі даних рейтингу DoingBusiness-2012 та DoingBusiness-2013. –
Режим доступу : <http://doingbusiness.org/data/exploreconomies/>.

Таблиця 6

Середньомісячнаномінальназаробітна плата за регіонами
(у розрахунку на одного штатного працівника, грн)

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2010	2011	2012	2000 р. до 2012 р. %
Україна	230	376	462	590	806	1041	1806	2239	2633	3026	7,6
Закарпатська	172	295	379	479	665	868	1453	1846	2069	2351	7,3
Івано-Франківська	188	318	402	510	718	923	1543	1927	2213	2539	7,4
Львівська	196	339	419	523	713	923	1570	1941	2244	2578	7,6
Чернівецька	157	271	344	441	621	819	1402	1772	1985	2329	6,7

Складено на основі даних Державної служби статистики України.

(табл. 6). Низька середня заробітна плата в західному регіоні України зумовлює зростаючий тренд міграції населення працездатного віку.

Проведені в травні 2013 року спеціальні дослідження Державної служби статистики України та Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України ім. М. Птухи дали змогу визначити розмір середньої заробітної плати національних мігрантів за кордоном (табл. 7) [18]. Необхідно підкреслити, що значну частку трудових мігрантів формують жителі сільських територій, які дуже часто формують альтернативний канал інвестицій в національну економіку.

Наведені в табл. 7 дані підтверджують, що середня заробітна плата трудових мігрантів з України в країнах з групи Вишеградської четвірки загалом вища, ніж в Україні. Необхідно також підкреслити, що за результатами дослідження [18], частка зайнятих національних мігрантів в галузях сільського господарства за кордоном в 2008–2012 рр. зросла з 8,5 % до 11,3 % за структурою зайнятості в галузях зарубіжних економік.

Проект Програми розвитку сільських територій Польщі на 2014–2020 рр. (PROW 2013-2020) [19] передбачає певну зміну пріоритетів порівняно з програмою попереднього періоду та орієнтується та наступні цілі:

- конкурентоспроможність сільського господарства;
- стале використання виробничих факторів і природних ресурсів з урахуванням кліматичних змін;
- сталий розвиток сільських територій.

З метою реалізації зазначених цілей Програми розвитку сільських територій Польщі на 2014-2020 роки виокремлено шість пріоритетів (табл. 8).

Таблиця 7

Трудові мігранти з України за окремими країнами перебування та розміром середньомісячного заробітку в 2010-2012 рр.

Країна	Кількість, тис. осіб	Середній місячний заробіток, дол. США
Російська Федерація	407,7	874
Білорусь	17,9	432
Польща	151,4	560
Чеська Республіка	131,6	1137
Угорщина	19,6	969

Складено на основі даних [18].

Таблиця 8

Пріоритети програми розвитку сільських територій Польщі на 2013-2020 рр.

Пріоритет	Деталізація заходів пріоритету
Прискорення трансферу інновацій і поширення знань в сільському господарстві, лісовому господарстві та на сільських територіях	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення інноваційності і бази знань сільських територій; ▪ розширення зв'язків між комплексністю впроваджених інновацій в сільському та лісовому господарстві; ▪ поширення знань про пріоритети сталого розвитку сільського та лісового господарства на всіх етапах життєвого освітнього циклу населення.
Підвищення конкурентоспроможності всіх форм господарств і підвищення прибутковості господарювання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ реструктуризація виробників із структурними проблемами виробництва або низьким рівнем ринкової інтегрованості; ▪ забезпечення зміни поколінь виробників в аграрному секторі.
Управління виробничими ризиками в сільському господарстві, зокрема у ланцюзі виробництва тваринницької продукції	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення більшої інтегрованості кінцевих виробників товарної тваринницької продукції з системою якості, реклама на локальних ринках збуту, скорочення циклу постачання товару в межах груп виробників і взаємодія між фірмами в продуктових виробничих ланцюгах із забезпечення якості. ▪ впровадження систем управління ризиком у фермерських господарствах.
Відтворення і збереження екосистем залежних від розвитку сільського та лісового господарства	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення збереження біорізноманіття відповідно до цілей програми Natura-2000; ▪ раціональне використання водних ресурсів; ▪ управління родючістю ґрунтів і збереження їх якості.
Ефективне виробництво шляхом впровадження низькоемісійних технологій виробництва, що впливають на зміни клімату	<ul style="list-style-type: none"> ▪ впровадження ефективних технологій використання водних ресурсів; ▪ ефективне використання енергоресурсів в сільському господарстві і в сільській місцевості загалом; ▪ подальше впровадження альтернативних джерел енергії через використання енергії рослинної біомаси, продуктів забою тварин і інших джерел для цілей біогосподарства; ▪ зменшення викидів азоту і метану в галузях сільського господарства; ▪ зменшення викидів вуглецю при виробництві продукції в сільському та лісовому господарстві.
Організація заходів спрямованих на інформування про засоби і механізми господарського розвитку в сільських територіях	<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення нових місць праці і диверсифікація підприємницької діяльності; ▪ локальний розвиток сільських територій; ▪ розширення доступності використання інформаційно-комунікативних технологій і покращення якості послуг і сфер їх практичного впровадження в аграрному виробництві.

Складено на основі даних [19, с.69-70].

Наведена в табл. 8 інформація свідчить про певні зміни пріоритетів розвитку аграрного сектора Польщі, спрямовані на розвиток людського капіталу та прискорене впровадження енергоефективних технологій як необхідна передумова розвитку соціоекономічних агровиробничих систем на регіональному рівні. На подібних пріоритетах необхідно сконцентруватися при розробці Стратегії розвитку Львівської області на період до 2020 р.

Висновки. В процесі розробки Стратегії розвитку сільських територій Львівської області на період до 2020 року, на думку автора, обов'язково необхідно передбачити дієвий механізм взаємодії соціального підприємництва, кооперативів і громадських організацій з метою збільшення частки нових підприємств в сільській місцевості, створених для надання соціально важливих послуг.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 30. – С. 2132.
2. Стратегія розвитку Львівщини до 2015 року: Рішення сесії Львівської обласної ради №193 від 13.03.2007 р. – Львів, 2007. – 53 с.
3. Хвесик М. А. Управління розвитком національних економік в контексті дії глобальних процесів / М. А. Хвесик, А. М. Сундук // Економіка України. – 2013. – № 3. – С. 4-16.
4. Василенко В. М. Про деякі результати економічної діагностики розвитку регіонів / В. М. Василенко // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 12-25.
5. Wallerstein I. World-Systems Analysis: An Introduction/ I. Wallerstein. – New York: Duke University Press Books, 2004. – 128 p.
6. The US National Intelligence Council on alternative Global Futures in 2030 // Population and Development Review. – 2013. – Vol. 39. – № 1. – P. 175-179.
7. Кравців В. С. Концептуальні засади розробки та реалізації державної програми сталого розвитку Українських Карпат / В. С. Кравців // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 4-11.
8. Program Rozwoju Obszarow Wiejskich 2007-2013 (PROW 2007-2013). – Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju WSI, 2006. – 358 s.
9. New Hungary Rural Development Program 2007-2013. – Budapest, 2007. – 518 p.
10. Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года: Распоряжение Правительства Российской Федерации от 17.11.2008 г. №1662-р. – Режим доступа : <http://www.mcx.ru>.
11. Государственная программа развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 годы: Постановление Правительства Российской Федерации от 14 июля 2012 г. № 717 . – Режим доступа : <http://www.mcx.ru>.

12. Государственная программа устойчивого развития села на 2011-2015 годы: Указ Президента Республики Беларусь № 342 от 01.08.2011 г. – Режим доступа : http://www.mshp.minsk.by/prog/gosprog_ustrazvitsela2011_2015.pdf
13. Программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2013-2020 годы «Агробизнес-2020»: Постановление Правительства Республики Казахстан №151 от 18.02.2013 р.. – Режим доступа : <http://mgov.kz/proekt-programmu-po-razvitiyu-ark-v-respubliki-kazahstan-na-2013-2020-gody/>
14. Пасхавер Б. Й. Аграрний сегмент національного багатства / Б. Й. Пасхавер // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 49-59.
15. Рощина Ю. В. Еколого-економічний розвиток аграрного сектора України / Ю. В. Рощина // Економіка АПК. – 2013. – № 5. – С. 37-43.
16. Никитенко П. Г. Конкурентоспособность Беларуси, России и Украины в мировом сообществе / П. Г. Никитенко, Л. А. Платонова. – Минск : Право и экономика, 2011. – 295 С.
17. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 158 від 19.09.2007 р. // Офіційний вісник України – 2007. – № 73. – Ст. 2715.
18. Зовнішня трудова міграція населення України: стат. бюлетень; Державна служба статистики України; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України ім. М. Птухи. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
19. Wstepny zarys Program Rozwoju Obszarow Wiejskich 2014-2020 (PROW 2014-2020). – Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju WSI, 2013. – 74 s.

Чемерис В.А. Программные подходы стратегического развития сельских территорий: опыт стран Вышеградской группы и Таможенного союза.

Анализируется и оценивается опыт реализации стратегий регионального развития сельских территорий на примере стран ЕС и Таможенно го союза. Обоснованы стратегические направления, которые необходимо учитывать при разработке стратегий регионального развития сельских территорий Украины.

Ключевые слова: регион, ресурсный потенциал, стратегия развития, сельские территории, синергия развития.

Chemerys V.A. Program approaches of strategic development in rural areas: experience of countries Visegrad Group and Custom Union.

In the article analyzed and evaluated experience of realization of strategic development in rural areas in the example of EU and Custom union countries. Strategic path that must be evaluated during the policy-making strategy of regional development of rural areas in Ukraine are grounded.

Key words: resource potential, development strategy, rural areas, synergy of development.